

УДК 37.013.73

Цитування:

Винокурова Т. А. Хореографія Александра Екмана: мистецькі пошуки та розвиток художньо-постановчих принципів. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 4. С. 283–288.

*Винокурова Тетяна Анатоліївна,
викладач кафедри хореографії
Київського національного університету
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0003-0069-7058>
vitati2713@gmail.com*

Vynokurova T. (2024). Choreography by Alexander Ekman: Artistic Research and Development of Art-Production Principles. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 4, 283–288 [in Ukrainian].

ХОРЕОГРАФІЯ АЛЕКСАНДРА ЕКМАНА: МИСТЕЦЬКІ ПОШУКИ ТА РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ПОСТАНОВЧИХ ПРИНЦИПІВ

Мета статті – виявити художньо-естетичні та постановчі особливості хореографії Александра Екмана.

Методологія дослідження. Застосовано метод аналізу та синтезу, метод типологічного, мистецтвознавчого, жанрово-стильового аналізу хореографічних постановок, що розглянуті в дослідженні, а також метод теоретичного узагальнення. **Наукова новизна.** Вперше у вітчизняному мистецтвознавстві комплексно досліджено танцювально-постановчу діяльність шведського хореографа Александра Екмана як новаторську форму художньої творчості; проаналізовано філософсько-світоглядні, художньо-естетичні та постановчі особливості творчого почерку майстра; виявлено специфіку хореографічної лексики постановок А. Екмана в контексті синтезу класики й модерну. **Висновки.** Александр Екман – видатний танцюрист, який надає кожному руху унікальної якості, що зумовлено наміром та істинною життєвою енергією виконавця. У своїй хореографії митець поєднує елементи гумору, театральності й атлетизму, розширює межі традиційних танцювальних стилів. Його роботи характеризуються високою енергією та динамічним словником руху, надзвичайно швидким темпом, цікавими трансформаціями, а також включенням нетрадиційного реквізиту та елементів несподіванки. Метою хореографа-постановника є створення незвичної атмосфери танцювальної дії, яка б здивувала глядача і зумовила б тривалі роздуми. У результаті дослідження виявлено, що характерними особливостями постановок А. Екмана є використання в процесі постановки: імпровізаційного діалогу з танцюристами; мультидисциплінарних і мистецьких інновацій; формування нової пластичної мови й нової хореографії; поєднання традицій і новаторства. Хореографічна мова Александра Екмана, як інтуїтивна, так і з відтінками гумору, поєднує в собі театральність, лексику класичного танцю і контемпорарі денс, зазвичай супроводжується заманливими ритмами, особливою комунікативною енергією, дослідженнями тілесного в процесі взаємодії зі звуком та об'єктами.

Ключові слова: Александр Екман, хореографія, балет, танець контемпорарі, художньо-постановчі принципи.

Vynokurova Tetiana, Lecturer, Kyiv National University of Culture and Arts

Choreography by Alexander Ekman: Artistic Research and Development of Art-Production Principles

The purpose of the article is to reveal the artistic, aesthetic, and staging features of Alexander Ekman's choreography. **Research methodology.** The method of analysis and synthesis, the method of typological, art history, genre-style analysis of the choreographic productions considered in the study, as well as the method of theoretical generalisation, were applied. **Scientific novelty.** For the first time in domestic art history, the dance and performance activities of the Swedish choreographer Alexander Ekman as an innovative form of artistic creativity are comprehensively investigated; the philosophical-worldview, artistic-aesthetic, and staging features of the creative handwriting of the master are analysed; the specifics of the choreographic vocabulary of A. Ekman's productions in the context of the synthesis of classical and modern art are revealed. **Conclusions.** Alexander Ekman is an outstanding dancer who gives every movement a unique quality because it is determined by intention, and true-life energy. In his choreography, the artist combines elements of humour, theatricality and athleticism, usually expanding the boundaries of traditional dance styles. His works are characterised by high energy and a dynamic vocabulary of movement, extremely fast pace, interesting transformations, as well as the inclusion of unconventional props and elements of surprise. The goal of the choreographer-producer is to create an unusual atmosphere of the dance action, which would surprise the audience and lead to long-term reflections. The study revealed that the characteristic features of A. Ekman is used in the production process: improvisational dialogue with dancers; multidisciplinary and artistic innovations; the formation of a new plastic language and a new choreography; a combination of tradition and innovation. Alexander Ekman's choreographic language, both

intuitive and with shades of humour, combines theatricality, the vocabulary of classical dance and contemporary dance, is usually accompanied by enticing rhythms, a special communicative energy, studies of the body in the process of interaction with sound and objects.

Keywords: Alexander Ekman, choreography, ballet, contemporary dance, artistic and production principles.

Актуальність теми дослідження. Танець контемпорарі, недавнє танцювальне мистецтво, що демонструє складні та різноманітні аспекти одночасно в усьому світі, вплинув на постмодерний танець через змішування жанрів, трансформацію рухів, урізноманітнення композиції та формування горизонтальних відносин між аудиторією і виконавцем. Контемпорарі-денс, що активно розвивався в Західній Європі з 1980-х рр., зокрема, здійснив вагомий вплив на балет. Сучасні хореографи-постановники репрезентують унікальні підходи до постановок, як у контексті перепрочитання мовою танцю драматичних та реконструкції класичних балетних творів, інтерпретуючи, формалізуючи їх у власний художній спосіб і створюючи різні значення, так і у виставах за власними сценаріями.

Одним із провідних сучасних європейських хореографів, творчість якого відома на світовому рівні, є шведський танцюрист, хореограф-постановник Александр Екман, у творчому доробку якого понад 45 балетних вистав (до багатьох з них майстер створює сценографію, костюми та музичне оформлення), співпраця з численними танцювальними компаніями, включно з Паризькою оперою, Королівським шведським балетом, Сіднейською танцювальною компанією, Віденським державним балетом, Норвезьким національним балетом, Балетом Земперопер та ін., численні мистецькі колаборації та постановка хореографії церемонії відкриття Параолімпійських ігор 2024 (Париж, Франція). Актуальність та важливість розширення вітчизняної теоретичної бази дослідженнями практичних здобутків і творчих підходів А. Екмана зумовлена не лише унікальністю танцювально-постановчого підходу митця, але і впливом, який його діяльність здійснює на подальший розвиток сучасного європейського балетного театру, сучасної хореографії зокрема та хореографічного мистецтва ХХІ ст. загалом.

Аналіз досліджень і публікацій. Протягом останніх років різноманітні аспекти творчості провідних сучасних європейських хореографів неодноразово ставали предметом досліджень українських мистецтвознавців. Як приклад назвемо публікації О. Бігус «Феномен сучасної хореографії Річарда Алстона» [1] та «Інтеркультуралізм сучасної хореографії Акрама Хана» [2], О. Бойко «Танець-театр у

сучасному європейському музично-хореографічному мистецтві» [3] та ін. Окрему увагу приділено і творчій діяльності А. Екмана. Так, наприклад, А. Хмельова в статті, присвяченій дослідженню використання засобів і прийомів модерн-хореографії у творчості сучасних балетмейстерів Сіді Ларбі Шеркауї, Метью Борн, Іржи Кілліан, Меді Валерскі, окрему увагу приділяє і постановкам А. Екмана («Кактус») [6]. Окрім того, згадки про творчу діяльність А. Екмана є і в статтях, що опосередковано стосуються сучасних європейських хореографів, наприклад: К. Лук'яненко «Сучасний танець у балетмейстерському мистецтві України» [4], К. Матвєєвої і Л. Порцевої «Нерозривний зв'язок між фізичною культурою, спортом, хореографією та бойовими мистецтвами як природний безперервний ритм розвитку людства в досягненні гармонії існування» [5, 72], що, на нашу думку, є свідченням значного впливу творчості Александра Екмана на теоретико-практичний дискурс сучасної хореографії. Проте окремих досліджень і публікацій, у яких аналізували особливості постановок Александра Екмана, особливості його творчого підходу, виявляли його філософсько-світоглядні та художньо-естетичні основи, не існує.

Мета статті – виявити художньо-естетичні та постановочні особливості хореографії Александра Екмана.

Виклад основного матеріалу. Александр Екман народився у Швеції в 1984 р. і навчався в Королівській балетній школі Швеції в Стокгольмі з 1994 р. до 2001 р. Професійний творчий шлях шведського артиста балету й хореографа, одного з найвідоміших європейських сучасних балетмейстерів-постановників Александра Екмана (1984 р. н.) розпочався в трупах шведського Королівського балету, Нідерландського театру танцю (NDT) у Гаазі та Кульберг-балету (Cullberg Ballet) у Стокгольмі. У результаті він здобув кваліфікацію не лише в класичному танці, але й у танці модерн та контемпорарі-денс. У 2005 р., після п'яти років професійної танцювальної діяльності, він розпочав перші експерименти з постановочною діяльністю. У 2006 р. отримав премію критиків за найкращий фільм і посів друге місце на Міжнародному хореографічному конкурсі в Ганновері. Значний вплив на формування творчості

А. Екмана здійснила хореографія М. Ека, І. Кіліана та У. Форсайта, провідних митців 80–90-х рр. ХХ ст., з якою танцюрист познайомився під час роботи в компанії Cullberg Ballet та NDT. На думку А. Хмельової, «для творчості А. Екмана характерна риса модерної хореографії – експресіонізм у танці: викриття політичних та економічних реалій; танець як спосіб самовираження усіх людських почуттів; використання міміки, створення типових персонажів, комічний погляд на танець. Усі ці засоби та прийоми, які запровадив Курт Йос на початку ХХ ст., перейняв та вдосконалив у своїх балетах А. Екман» [6, 136].

Знаковими постановками для А. Екмана стали вистава «Кактуси» (2010), за хореографію якої він отримав номінацію на Премію Олів'є (2016) і здобув популярність на європейській сцені; та «Лебедине озеро» – власна авторська версія класичного балетного твору на музику шведського композитора М. Карлсона (2014), завдяки якій творчість А. Екмана стала всесвітньовідомою. «Лебедине озеро» в постановці А. Екмана було виконано в Оперному театрі Осло за участі Норвезького національного балету та оркестру Норвезької національної опери. Хореограф створив сцену, схожу на справжнє озеро із шістьма тисячами літрами води. А. Екман використав воду не лише як візуальний, але і як звуковий елемент [11].

З хореографічного погляду А. Екман структурує весь твір навколо режисерського елемента «ситуації», інтегруючи рухи з балету, чечітки та музичного театру із театральними елементами для інтуїтивного формування вистави. Він відокремлює або деконструює оригінальну партитуру, додаючи голос як додатковий звуковий елемент і використовуючи елемент «води» як візуально, так і на слух. Окрім того, А. Екман використовує театральні діалоги для посилення драматичних ситуацій і сценічних переходів, поєднуючи їх із рухом, щоб розширити сферу своєї режисури через повсякденну природу театру. Митець максимізує ефект об'єктів, декорацій та інсталяцій, щоб включити ефект мізансцени в роботу.

Створивши на сцені справжнє «озеро», А. Екман ускладнив завдання танцюристам, що вийшло за межі підтримки рівноваги на ковзкій підлозі: воно також включає в себе репрезентацію рухів, подібних тваринній. Балет А. Екмана переплітає тілесність води, птахів і танцюристів, створюючи дискурсивну практику. Дослідники стверджують, що, з

огляду на тілесність самого танцю як дискурсивної практики, можна оцінити створення свого роду мови чи коду, який можна інтерпретувати. Згідно з К. Барадом, дискурсивна практика – це не лише мова чи те, що сказано, але й те, що дозволяє говорити певним речам [8]. У виставі А. Екмана й тіла танцюристів, і вода дають змогу щось сказати. Іншими словами, зустрічі з матеріальністю людини, тобто тілами танцюристи з нелюдською дією води провокують нові способи руху і, отже, є частиною хореографічної композиції, сприяючи створенню інноваційного балету [9, 48].

А. Екман є антропологом і громадським активістом, який виступає за культурну трансформацію в центрі суспільства, від гендерного балансу до рівноправного ставлення до «більш ніж людського» світу, не забуваючи про фундаментальну роль, яку мистецтво (і митці) завжди відігравали в історії для просування послань краси та поваги до всіх.

Одним з амбіційних танцювально-театральних проєктів, які створив А. Екман для Шведської королівської опери в Стокгольмі в 2015 р., став «Сон літньої ночі» за мотивами однойменної п'єси В. Шекспіра (премія «Винахідник і оновлювач» на церемонії вручення нагород Swedish Media Awards, 2015), на який митця надихнули поетичний кінематограф І. Бергмана та Ф. Фелліні. Відповідно до авторського бачення А. Екмана, «Сон літньої ночі» та шведські народні традиції і легенди літнього календарно-обрядового циклу перегукуються на емоційному та чуттєвому рівні. Тож його інтерпретація шекспірівської комедії певною мірою стала натяком на певну скутість шведів і ставлення між людьми, своєрідним відображенням суспільства, яке, втомившись від холодної темної зими, радіє яскравому літу настільки щиро, що руйнує будь-яку скованість і соромливість.

Постановка А. Екмана – «фестиваль змін і трансформації, передовий мультимодальний твір» [12, 43] – підриває шекспірівську комедію, виносячи на сцену традиційне шведське свято літнього сонцестояння з його хороводами довкола «травневого шоста», синтезує балет з популярними піснями та обрядами, а також новими технологічними пристроями (дизайн освітлення та неймовірне використання сценічного реквізиту) на новаторський хореографічний сюжет А. Екмана, який, хоча сам хореограф вважає далеким від драматичного першоджерела, насправді наближене відтворення або гра між

реальністю (перший акт) і сном (другий акт) [13, 51].

Виконавське мистецтво й танець, на думку дослідників, у цьому випадку наділені силою руйнувати багатовікову недовіру до традицій і свят, що спрямовані на те, щоб знову поєднати сучасне суспільство з його корінням. Ці практики й «атавістичні» заняття, які як для практиків, так і для глядачів можуть стати складною мандрівкою всередину себе або уявною подорожжю, у якій все здається неможливим і водночас досяжним» [14, 55].

У 2017 р. А. Екман здійснив постановку хореографічного твору *Play* на сцені Палацу Гарньє з балетом Паризької опери. Її майстер вирішив у вимірі між перформансом, театром і танцем, яку визнали критики й глядачі значною мірою завдяки радісній енергії, надлишку і свободі, вираженій в танці. Тридцять шість танцюристів проносяться і ковзають через 40 тисяч м'ячів – спочатку радісні й усміхнені, вдягнуті в усе біле, щоб відповідати яскравому, відкритому середовищу, вони прикидаються різними тваринами та імітують ведучого, плескаючи в долоні та тупаючи ногами. Герої стають набагато серйознішими, стаючи дорослими робочими людьми з офісною роботою в консервативному темно-сірому одязі, їхні рухи більш скуті. Пізніше щось на зразок освітленої свічками ночі на затемненій сцені наповнює цей поверховий театр відчуттям спокою. Усюди твір перемежовується спалахами легковажності. Усе це свідчить про те, що люди загалом забувають грати, коли виростають, але, ох, як це весело, і те, що вони можуть захотіти робити частіше, коли згадають про швидкоплинність життя. За задумом постановника, солісти (С. Бульйон, М. Зусперрегі, В. Шай) є уособленням вчених, які розвивають ідею гри в унікальній лабораторії за допомогою мотузок, м'ячів, стрічок, кліток та великої кількості аксесуарів – танцюристи підіймають грайливість на нові висоти та вражаючі масштаби. Об'єкти стають частиною хореографії: танцюристи кидають їх і штовхають ногами, накидаються на них і роблять піруети серед них, коли кулі підстрибують і котяться в усі сторони. Самотній персонаж, жінка, невесела генеральна директорка, робить марну спробу зібрати кілька кульок, щоб покласти їх у великий поліетиленовий пакет для сміття [10]. Варто зазначити, що А. Екман став й автором сценографічного рішення та костюмів, приділивши значну увагу візуальному аспекту композиції.

Дослідники наголошують на тому, що в хореографічній постановці *Play* А. Екман «вдало втілив на сцені образи оленів, відтворені засобами класичної і сучасної хореографії. Танцівниці емітували граціозні рухи тварин, а під час паузи музичного супроводу ритм створювали пуанти танцівниць, що додавало ефекту реалістичності» [5, 72].

Незважаючи на те, що хореограф надзвичайно винахідливий у використанні всіх технічних прийомів, які може запропонувати театр, вистава *Shift* стала особливою у творчій діяльності майстра, оскільки стала чи не першою постановкою, що майже повністю складається з хореографії. А. Екман відходить від технічних елементів, великої кількості реквізиту, освітлення і різноманітних сценічних ефектів – у постановці акцент зроблено на створенні ефекту лише через сам рух.

У 2023 р. А. Екман разом із трупною Гетеборзької танцювальної компанії (*GöteborgsOperans Danskompani*) здійснив постановку вистави «Молот», головна ідея якої – показати спотворені цінності сучасного суспільства. У виставі, сповненій гумористичної критики сучасного світу, що одержимий іміджем, гармонійна спільнота альтруїстичних особистостей починає розпадатися, коли вони приймають більш сучасне життя. Коли всі очі звернені на них, спільнота поступово стає більш індивідуалістичною та егоїстичною.

Захопливий всесвіт, який будує у своїх постановках А. Екман, завжди виходить за межі тіла, що стало важливим чинником, завдяки якому його було запрошено взяти на себе постановку й хореографію церемонії відкриття Параолімпійських ігор 2024 (Париж). На думку художнього керівника церемонії Т. Джоллі, неординарний підхід А. Екмана мав посприяти тому, щоб сколихнути традиції церемоній відкриття Параолімпійських ігор. Відповідно до авторського бачення хореографа-постановника, танець, у якому взяли участь понад 150 виконавців, серед яких більшість професійних танцюристів з обмеженими можливостями, відбувся на сцені площі Погодження (друга за величиною площа Франції, 4500 м²) і став центром інноваційного, видовищного та чарівного шоу, вирізнявшись винахідливою, музичною і гумористичною хореографією. Варто зазначити, що над хореографічною постановкою А. Екман працював понад два роки у творчій колаборації з композитором і музичним керівником церемонії В. де Масном та директором зі стилю

і костюмів Д. Бюркі [7]. Хореографія Церемонії відкриття Паралімпійських ігор 2024 засвідчує прагнення сучасної світової спільноти подолати обмеження і створити середовище інклюзії.

У веселій і віртуозній хореографії А. Екмана є привабливе божевілля: захопливого й доступного, його тепло сприйняли глядачі та критики. Однією з характерних рис постановок А. Екмана є відкриті і яскраве почуття гумору, а об'єктом гумористичного погляду є різноманітні аспекти балетного театру – від його старовинних ритуалів і трагічних сюжетів до традиційних пуантів і балетних пачок. Не менш характерним є тяжіння А. Екмана до технологічно складних рішень, що забезпечують унікальний візуальний ряд (наприклад використання в балетній виставі води, зелених шарів, сіна та ін. на підлозі).

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше у вітчизняному мистецтвознавстві комплексно досліджено танцювально-постановчу діяльність шведського хореографа Александра Екмана як новаторську форму художньої творчості; проаналізовано філософсько-світоглядні, художньо-естетичні та постановчі особливості творчого почерку майстра; виявлено специфіку хореографічної лексики постановок А. Екмана в контексті синтезу класики й модерну.

Висновки. Александр Екман – видатний танцюрист, який надає рухам унікальної якості: вони зумовлені наміром, істинною життєвою енергією. У своїй хореографії митець поєднує елементи гумору, театральності й атлетизму, розширюючи межі традиційних танцювальних стилів. Його роботи характеризуються високою енергією та динамічним словником руху, надзвичайно швидким темпом, цікавими трансформаціями, а також включенням нетрадиційного реквізиту та елементів несподіванки. Метою хореографо-постановника є створення незвичної атмосфери танцювальної дії, яка б здивувала глядача і зумовила б тривалі роздуми.

У результаті дослідження виявлено, що характерними особливостями постановок А. Екмана є використання в них: імпровізаційного діалогу з танцюристами; мультидисциплінарних та мистецьких інновацій; формування нової пластичної мови та нової хореографії; поєднання традицій і новаторства. Хореографічна мова Александра Екмана, як інтуїтивна, так і з відтінками гумору, поєднує в собі театральність, лексику класичного танцю і контемпорарі-денс,

зазвичай супроводжується заманливими ритмами, особливою комунікативною енергією, представленням тілесного в процесі взаємодії зі звуком та об'єктами.

Література

1. Бігус О. О. Феномен сучасної хореографії Річарда Алстона. *Вісник КНУКіМ. Мистецтвознавство*. 2023. Вип. 49. С. 115–120.
2. Бігус О. О. Інтеркультуралізм сучасної хореографії Акрама Хана. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Мистецтвознавство*. 2024. Вип. 50. С. 104–110.
3. Бойко О. С. Танець-театр у сучасному європейському музично-хореографічному мистецтві. *Культура і сучасність*. 2017. № 2. С. 46–49.
4. Лук'яненко К. А. Сучасний танець у балетмейстерському мистецтві України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 2. С. 117–121.
5. Матвєєва К. В., Порцева Л. І. Нерозривний зв'язок між фізичною культурою, спортом, хореографією та бойовими мистецтвами як природний безперервний ритм розвитку людства в досягненні гармонії існування. *Modern approaches to cultural space and historical knowledge*. 2022. С. 59–77.
6. Хмельова А. І. Характерні особливості танцю модерн у сучасному балетному просторі. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2021. Вип. 38. С. 132–138.
7. Alexander Ekman chosen as Stage and Choreography Director of the Opening Ceremony of the Paralympic Games Paris 2024. Press paris 2024. URL: <https://press.paris2024.org/news/alexander-ekman-chosen-as-stage-and-choreography-director-of-the-opening-ceremony-of-the-paralympic-games-paris-2024-03ef-7578a.html> (дата звернення: 06.10.2024).
8. Barad K. Posthumanist Performativity. *Signs : Journal of Women in Culture and Society*. 2003. Iss. 28, no. 3. P. 801–831.
9. Cayul Ibarra M. A Swan Lake: Exploring the Materiality of Water in Alexander Ekman's Ballet. *Nordic Journal of Dance*. 2023. Vol. 14(1). P. 48–55.
10. Johnson G. Dance review: Alexander Ekman's Play proves to be a gorgeous delight. *Stir*. 2022. URL: <https://www.createastir.ca/articles/danceho-use-digidance-play> (дата звернення: 06.10.2024).
11. Jung S., Shim J., Chung E. A Critical Perspective on the Artistic Characteristics of Swan Lake by Alexander Ekman+. *The Journal of Dance Society for Documentation & History*. 2024. Vol. 73. P. 101–124.
12. Kress G. *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London: Routledge, 2010. 212 p.
13. Mantellato M. Reversing Midsummer: Alexander Ekman's Dance-Theatre Adaptation of Shakespeare's A Midsummer Night's Dream. *Le Simplegadi*. 2023. Iss. 21. P. 51–69.
14. Mead M. *Artivistic: An Artistic Manifesto*. Raleigh : Lulu Press, 2018. 102 p.

References

1. Bigus, O. O. (2023). Phenomenon of Modern Choreography by Richard Alston. *Bulletin of KNUKiM. Art Studies*, 49, 115–120 [in Ukrainian].
2. Bigus, O. (2024). Interculturalism of Akram Khan's Modern Choreography. *Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Art History*, 50, 104–110 [in Ukrainian].
3. Boiko, O. S. (2017). Dance-Theatre in Modern European Music and Choreographic Art. *Culture and Modernity*, 2, 46–49 [in Ukrainian].
4. Lukianenko, K. A. (2023). Modern Dance in the Choreographic Art of Ukraine. *Herald of the National Academy of Culture and Arts Management*, 2, 117–121 [in Ukrainian].
5. Matvieieva, K. V., & Portseva, L. I. (2022). Inseparable Connection between Physical Culture, Sports, Choreography and Martial Arts, as a Natural Continuous Rhythm of Development of Humanity in Achieving the Harmony of Existence. *Modern Approaches to Cultural Space and Historical Knowledge*, 59–77 [in Ukrainian].
6. Khmeliova, A. I. (2021). Characteristic Features of Modern Dance in Modern Ballet Space. *Ukrainian Culture: Past, Present, Ways of Development*, 38, 132–138 [in Ukrainian].
7. Alexander Ekman Chosen as Stage and Choreography Director of the Opening Ceremony of the Paralympic Games Paris 2024. (n.d). *Press Paris 2024*. Retrieved from: <https://press.paris2024.org/news/alexander-ekman-chosen-as-stage-and-choreography-director-of-the-opening-ceremony-of-the-paralympic-games-paris-2024-03ef-7578a.html> [in English].
8. Barad, K. (2003). Posthumanist Performativity. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28 (3), 801–831 [in English].
9. Cayul Ibarra, M. (2023). A Swan Lake: Exploring the Materiality of Water in Alexander Ekman's Ballet. *Nordic Journal of Dance*, 14 (1), 48–55 [in English].
10. Johnson, G. (2022). Dance Review: Alexander Ekman's Play Proves to be a Gorgeous Delight. *Stir*. Retrieved from: <https://www.createastir.ca/articles/dancehouse-digidance-play> [in English].
11. Jung, S., Shim, J., & Chung, E. (2024). A Critical Perspective on the Artistic Characteristics of Swan Lake by Alexander Ekman+. *The Journal of Dance Society for Documentation & History*, 73, 101–124 [in Chinese].
12. Kress, G. (2010). *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London [in English].
13. Mantellato, M. (2023). Reversing Midsummer: Alexander Ekman's Dance-Theatre Adaptation of Shakespeare's A Midsummer Night's Dream. *Le Simplegadi*, 21, 51–69 [in English].
14. Mead, M. (2018.). *Artivistic: An Artistic Manifesto*. Raleigh [in English].

*Стаття надійшла до редакції 10.10.2024
Отримано після доопрацювання 12.11.2024
Прийнято до друку 19.11.2024*